

## ВИСВІТЛЕННЯ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НАПРЯМІВ І ФОРМ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

### LIGHTING IN MASS MEDIA DATA AND FORMS OF EXCITABLE WORK OF PUBLIC ORGANIZATIONS OF BUKOVYNA (THE SECOND HALF OF THE XIX – START OF THE XX CENTURY)

УДК 37.015.31:061.2]:070] (477.85)  
«1861/1891»

**Кожокар М.В.**,  
канд. пед. наук,  
викладач кафедри фізичного виховання  
Чернівецького національного  
університету імені Юрія Федьковича

**Лясота Т.І.**,  
канд. наук з фіз. вих. і спорту,  
доцент кафедри теорії та методики  
фізичного виховання і спорту  
Чернівецького національного  
університету імені Юрія Федьковича

**Ківерник О.В.**,  
старший викладач  
кафедр теорії та методики  
фізичного виховання і спорту  
Чернівецького національного  
університету імені Юрія Федьковича

*У статті проаналізовано матеріали газет, журналів, календарів та систематичних видань щодо проблем виховання, зокрема фізичного, молодого покоління, пропаганди здорового способу життя, роз'яснення шкідливого впливу на здоров'я людини алкоголю та паління. Окремі статті були присвячені діяльності громадських та фізкультурно-спортивних товариств у цьому напрямі.*

**Ключові слова:** календарі, устав, товариство, фізичне виховання, пропаганда.

*В статье проанализированы материалы газет, журналов, календарей и систематических изданий по проблемам воспитания молодежи, в том числе физического, пропаганде здорового образа жизни, разъяснению вреда алкоголя и курения. Отдельные статьи были посвящены деятельности общественных и физкультурно-спортивных организаций в этом направлении.*

**Ключевые слова:** календари, устав, общество, физическое воспитание, пропаганда.

*Attention, which was paid by newspapers, magazines, calendars and periodicals to the problems of education of the young generation, is analyzed in the article of the author, including physical education, propaganda of healthy way of life, eluci-*

*datations of harm of alcohol and smoking. Some particular articles were devoted the theme of activity of public and athletic-sporting organizations herein.*

*Physical-sports activities of public associations, their problems and successes, participation of children and young people in a sociable movement were of interest to ordinary citizens and were reflected on the pages of the majority of representatives of the press and literature.*

*Given almost a century that separates us from the studied period, realizing that the meaning of terms and terms have been changed, in some cases, cardinal, we present the modern varieties of physical culture and sports organizations. After all, without a clear identification of them it is impossible to analyze the work of physical culture and sports associations of the region.*

*Consequently, the public organization of physical culture and sports orientation is an association of citizens, which is created to meet the needs of its members in the field of physical culture and sports. To public organizations of sports and sports orientation, we include physical culture and sports societies, sports federations and the organization of physical culture and sports orientation of students and students.*

**Key words:** calendars, regulation, society, physical education, propaganda.

**Постановка проблеми.** В умовах державотворення в Україні докорінно переглядаються концептуальні та методологічні засади розвитку теорії й практики фізичного виховання школярів.

Загальноосвітня школа поступово відходить від ізоляції фізкультури як навчальної дисципліни, унеможливаючи її підміну в загальному комплексі з уроками інших предметів. Відповідно до цього актуальним стає вивчення досвіду проведення занять із фізкультури в різні історичні періоди та в контексті досліджень проблеми закордонними педагогами. Узагальнення вітчизняного й іноземного досвіду з порушеної проблеми допоможе краще проаналізувати ті зміни, які відбувалися в навчально-виховному процесі шкіл різних етнічних територій, виявити їхні причини та спроектувати перспективні напрями забезпечення ефективного розвитку.

Означене положення стосується й історії розвитку освіти на Буковині. Адже із другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. закордонні ідеї освіти школярів, зокрема щодо фізичного виховання, досить активно проникали в педагогічну теорію і в навчально-виховний процес загальноосвітніх

шкіл західноукраїнських земель. Водночас і місцеві педагоги розробляли авторські програми, що спрямовувалися на вдосконалення системи фізичної культури і спорту з урахуванням поліетнічності Буковини, активно впроваджували їх у практику роботи міських і сільських шкіл.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Окремі аспекти розвитку системи фізичного виховання школярів у буковинському регіоні досліджуваного періоду, а саме фізичної культури і спорту в контексті розвитку освіти вивчали І. Кобилянська, П. Сливка, В. Мужичок, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, І. Руснак та ін.

Проте відсутній цілісний історико-педагогічний аналіз проблеми із прикладною проекцією засадничих положень у практику діяльності сучасних громадських організацій, зокрема спортивних товариств, не лише в окремому регіоні, а й в Україні загалом.

Водночас проблеми щодо фізичного виховання школярів як основного напрямку діяльності громадських товариств у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. потребують подальшого ґрунтовного вивчення з огляду на низку актуальних

причин. Насамперед це стрімке зниження рівня фізичного здоров'я сучасних школярів проти їхніх ровесників означеної в дослідженні історичної доби; недостатня вивченість в історико-педагогічній науці досвіду практичної реалізації різних форм, методів і засобів фізичного виховання учнів у діяльності закладів позашкільного спрямування.

**Постановка завдання.** Мета статті – виявити, оцінити та спроєктувати вплив надбань теоретиків і практиків фізичної культури і спорту визначеного періоду на ефективне формування навичок здорового способу життя в сучасній учнівській та студентській молоді.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Враховуючи майже століття, що відділяє нас від досліджуваного періоду, розуміючи, що зміст понять і термінів зазнав змін, іноді кардинальних, наведемо сучасні різновиди фізкультурно-спортивних організацій. Адже без їх чіткого виокремлення неможливий аналіз роботи фізкультурно-спортивних об'єднань краю.

Отже, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості – це об'єднання громадян, яке створюється з метою задоволення потреб його членів у сфері фізичної культури і спорту. До громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості ми відносимо фізкультурно-спортивні товариства, спортивні федерації й організації фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів.

В архівних фондах містяться численні довідки, звіти, доповіді, пояснювальні записки, повідомлення, листування, розпорядження, різноманітні протоколи, а також установчі документи, клопотання, що стосувались організації та діяльності товариств, спілок і об'єднань, що діяли на теренах буковинського краю в досліджуваній період.

З опублікованих джерел фактологічну цінність становлять статистичні матеріали державного та регіонального спрямування. Низка досліджень компактно представляє інформацію про населення: його вік, стать, віросповідання, зайнятість. Вони дозволяють простежити динаміку зростання й якісну класифікацію товариств на теренах імперії, проте характеристика таких організацій обмежується переліком читалень, вистав і товариських зборів, що проведені за звітний період, а також звітом про бесіди, лекції та розгорнуті експозиції освітнього змісту. Діяльність тіловиховних спілок кінця XIX ст. відзеркалено в розділі «Санітарної статистики». У них робиться висновок, що в межах активної діяльності фізкультурних товариств спостерігається зменшення кількості звернень до лікарів щодо простудних захворювань і травм [11].

На думку дослідника товариського руху Буковини С. Осачука, вперше інформація про діяльність громадських товариств, їхню чисельність, мету і завдання, деякі досягнення представлено в

«Повідомленні та статистиці про герцогство Буковина за 1862–1871 рр.» [12].

Характерною рисою історіографії австро-угорського періоду було ґрунтовне вивчення окремих етносів Буковини з використанням етнографічних даних. Проаналізувавши стан діяльності різноманітних національних фізкультурно-спортивних товариств у країнах Європи і Росії, зокрема сокільських організацій в Чехії, визначивши роль національного виховання в процесі «створення молодих представників окремого українського покоління», автор виокремлює практичні рекомендації щодо самоусвідомлення українцями власного «Я». Одним зі шляхів досягнення цієї мети автор називає «якнайширше і енергійніше дбати про те, щоб засновувались в народі різні спілки, адже громадське почуття розвиваються найбільше в організаціях», робить висновок про те, що тілесне виховання в спільноті «приносьть подвійні результати: сильне, витривале і здорове покоління, а також освічені, патріотично налаштовані представники молоді». І саме така молодь є майбутнім для нації [5].

Вияв національних почуттів в етносів українських земель Австро-Угорської монархії потребував докладного тлумачення законів і владних розпоряджень щодо організації й управління товариським рухом. Про це свідчать випуски різноманітних роз'яснень прав і обов'язків членів громад і членів товариств, їх фінансування тощо. Автори виокремлювали питання, що цікавили спільноту, і давали докладні відповіді, здебільшого наводячи життєві приклади [9].

Саме таким джерелом інформації для нас стали річні календарі, що випускало товариство «Руська бесіда». Інформаційний розділ календарів містив різноманітну інформацію в контексті теми дослідження. Наприклад, стаття, присвячена краєзнавчій характеристиці буковинського регіону, у подробицях проаналізовані звичаї різних верств населення, обрядовість та традиції українців [7].

Ще одним тематичним напрямом «Буковинсько-руського календаря на 1877 р.» став огляд і аналіз регіональних народних ігор буковинців. За свідченням автора статті, у дітей і молоді були популярні такі ігри, як «Лавка», «Лотерея», «Гойдалка», «Млинець», «Жмурки» та ін. [7].

Доступні для сучасного читача календарі 1890, 1891 та 1892 рр., головним редактором яких був відомий педагог і суспільний діяч Омелян Попович, у кожному з випусків значну увагу приділено всім напрямам діяльності товариств регіону. Окремий розділ із назвою «Буковинські товариства руські» систематично і докладно аналізує діяльність таких товариств, як «Руська бесіда», «Руська рада», «Руський дом народний» у Чернівцях. Серед книг, що входили в перелік обов'язкових для «кожного освіченого русина», були: статут товариства

«Сокил», збірка «Що треба робити, щоби бути здоровим» тощо [1; 2; 3].

Активна суспільна позиція буковинських товариств проаналізована і в більш ранніх випусках. У статті «Два радосных события» («Часть поучительная и забавная») виокремлюється роль таких організацій, як «Руська бесіда», «Руська рада» і «Руська міщанська читальня», в організації важливих для краю заходів, як-от святкування дня народження цисаря, прибуття Франца Йосифа I в столицю регіону тощо. Цікавим у контексті дослідження є той факт, що товариства використовували масовий характер таких заходів із метою пропаганди товариського руху, різних аспектів діяльності новостворених спілок, зокрема потреби в різнобічному вихованні дітей та молоді Буковини шляхом участі в масових показових виступах [3].

О. Попович, автор значної кількості статей щодо всебічного виховання молодого покоління, визнаючи проблему слабого забезпечення родин краю популярною педагогічною літературою, наголошував на тому, що педагогічні часописи були спрямовані лише фахівцям, а треба більше уваги приділяти родині, тому що національне виховання, на думку педагога, повинно починатися в родині, а продовжуватися в товариствах [10].

Загальною рисою всіх проаналізованих річних календарів є наявність статей різного об'єму і характеру, спільною темою яких став здоровий спосіб життя. Адже в більшості з вісімнадцяти висловів, які трапляються в календарях, сформульовані думки, що і в наш час є правилами для дітей та молодих людей: «Мені скучно, коли я сплю» або «Яка різниця, що робити: вправи чи загартування, тільки би бути здоровим» [3].

З метою боротьби проти паління редакція календарів використовувала такий жанр, як казку. Автор визначає своєю аудиторією дітей, але додає: «і не тільки» [8]. Казкова розповідь переносить нас у королівство, де всі жителі палять і знаходять собі виправдання: хтось без цигарки не засинає, хтось вважає цю згубну звичку модною. Згодом, як розповів Омелян Попович, усе доросле населення казкової країни захворіло невідомою і страшною хворобою, а здоровими й активними залишилися лише діти. Перепробувавши багато ліків і засобів, через певний час позитивного результату досягли лише коли кинули палити і знешкодили всі запаси тютюну. Автор пропонує зробити кожному дорос-

лому читачу власний висновок, а для дітей констатує: «Той, хто палить, не може бути здоровим, а хто не є здоровим, не може жити довго» [8].

**Висновки з проведеного дослідження.** Зроблено висновок про те, що регіональна преса, православні літературні джерела, періодика кінця XIX ст. приділяли значну увагу різноманітним аспектам суспільного життя, товариського і національного рухів. Фізкультурно-спортивна діяльність громадських товариств, їхні проблеми й успіхи, участь дітей та молоді в товариському русі цікавили пересічних громадян і висвітлювалася на сторінках більшості представників преси і літератури. Багатьма авторами, педагогами, громадськими діячами виокремлено проблему зловживання населенням Буковини тютюном і алкоголем, представлені шляхи боротьби зі шкідливими звичками, один з яких – систематична, потужна і різноманітна пропаганда здорового способу життя.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буковинській православний календарь на 1890. Чернівці: Руська бесіда. Р. XVII. 75 с.
2. Буковинській православний календарь на 1892. Чернівці: Руська бесіда. Р. XIX. 101 с.
3. Буковинсько-руський місяцеслов на 1881. Черновцы: Печатня Петровской. Р. VIII. 84 с.
4. Буковинські товариства руські. *Буковинській православний календарь на 1891*. Чернівці: Руська бесіда. Р. XVIII. 89 с.
5. Гадки про потреби українців. Чернівці: накладом «Буковини», 1898. 25 с.
6. Галька И. О правахъ и повинностяхъ въ громадъ, повытахъ, краю та держави. Львовъ, 1875. Ч. 1. 64 с.
7. Нравы, обычаи, загадки, пословицы, суеверия и прч. буковинсько-руського народа. *Буковинсько-руський календарь на 1877*. Руська бесіда. Ч. IV. 94 с.
8. О.П. Чому люди курять? Буковинський православний календарь на 1893. Черновцы, 1892. Р. XX. 72 с.
9. О правахъ и повинностяхъ въ громадъ. Львовъ, 1881. Ч. 1. 32 с. Книга за май 1881.
10. Попович О. Дитину ховати, то камінь глотати. *Буковинський православний календар на рок звичайний 1893*. Черновцы, 1892. Р. XX. 72 с.
11. Фінкель Л., Гломбінський С. Історія і статистика австрійсько-угорської монархії. Львів, 1901. 116 с.
12. Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jarhe 1862–1871. Lemberg, 1872. w/s.